

ŽEMAIČIŲ SAVIMONĖS PAIEŠKOS INTERNETE

Austė Nakienė

Šioje apžvalgoje mėginama išsiaiškinti, kokią įtaką tautinės ir regioninės savimonės raiškai turi naujosios technologijos, kaip su savo gimtojo krašto istorija ir kultūra susijusi jaunoji karta. Kadangi apžvalga rašyta 2006 metais, joje išdėstyti pastebėjimai atspindi kaip tik tais metais virtualioje erdvėje gyvavusių interneto svetainių gausą ir įvairovę. Interneto puslapių kūrėjai dažniausiai yra išsilavinę žmonės, dirbantys mokslo ir studijų institucijose, kurių dauguma sutelktos sostinėje. Todėl pateikiama medžiaga atspindi ne vien gimtosiose vietose gyvenančių, bet ir į Vilnių persikėlusių, tačiau nuo savo šaknų nenorinčių atitrūkti žemaičių savimonę. Taigi turime galimybę pasidomėti, kaip vyksta žemaitiškos regioninės tapatybės ir vilnietiškos, visai lietuvių tautai atstovaujančios tapatybės sąveika.

Nors Lietuva yra maža valstybė, jos kultūra pasižymi ryškiais regioniniais skirtumais. Vakarinė Lietuvos dalis – Žemaitija – skiriasi nuo rytinės dalies – Aukštaitijos. Kaip rašo istorikas Alvydas Nikžentaitis, žemaičiai laikytini nors ir labai gimininga lietuviams, bet vis dėlto atskira subtautybe, kuri galėjo sukurti atskirą tautybę. Nors ir neišnaudoję šios galimybės, jie išlaikė tam tikrų specifinių bruožų, skiriančių juos nuo pagrindinės tautos šakos (Nikžentaitis 1998: 3). Žemaičiai labiausiai iš visų lietuvių tautą sudariusių genčių palikuonių jaučia savo skirtingumą.

Žemaitiškos savimonės neatsisako ir tie regiono atstovai, kurie gyvena ir dirba sostinėje. Jie yra įkūrę kultūros draugiją, leidžia žurnalą „Žemaičių žemė“, organizuoja įvairius renginius ir susibūrimus. Išėiviai iš Žemaitijos yra tarsi dar viena Vilniaus gyventojų mažuma greta tradicinių šio miesto tautinių mažumų: žydų, lenkų, rusų ir baltarusių.

Suprantama, kad atviriau reikšti savo kitoniškumą gali tie žemaičiai, kurie darbe neprivalo vilkėti kostiumo – dailininkai, dainininkai, džiaz muzikantai. Antai vos tik prakalbinti apie savo žemaitišką kilmę prabyla skulptorius Donatas Jankauskas, dainininkė Aistė Smilgevičiūtė, saksofonistas Petras Vyšniauskas, laidų vedėja Zita Kelmickaitė. Tačiau ir savo kilmės nepabrėžiantys, viešai tarmiškai nekalbantys žemaičiai tebėra išsaugoję regioninę savimonę. Sodresniu pajuokavimu, koku nors spontanišku poelgiu ar originalesniu aprangos elementu jie dažnai sulaužo akademinį rimtumą ir viešojo gyvenimo oficialumą.

http://samogitia.mch.mii.lt/KULTURA/Samogitia_laikr.htm

Žemaičių kultūros paveldą pristatančiose interneto svetainėse taip pat dera oficialumas ir privatumas. Viena seniausių interneto svetainių, kurioje galima rasti daug Žemaitijos istorijos ir etnografijos duomenų, yra www.samogitia.mch.mii.lt. Ji pradėta kurti, kai tokius projektus inicijuodavo dar ne humanitarai, o informatikai. Virginijaus Savukyno apžvalgoje „Lietuviško interneto kontūrai“ ji minima kaip viena pirmųjų kultūros paveldui skirtų svetainių (Savukynas 1999: 3). Šiuo metu ši svetainė apaugusi įvairiomis nuorodomis į kitas internetines publikacijas, tapusi beveik virtualiu regionu tinkle. Joje galima rasti informacijos apie Žemaitijos muziejus, architektūros ir gamtos paminklus, pasiskaityti apie iš šio regiono kilusius mokslininkus bei rašytojus. Svetainės kūrėjų siekis įamžinti savo kultūros paveldą internete yra ištis šiuolaikiškas ir sveikintinas, jų darbas prisideda prie skaitmeninių muziejų ir bibliotekų kūrimo ir atspindi informacinės visuomenės kūrimo tendencijas. Ši išplėtotą svetainę nėra vien akademiškai rimta, ilgiau palandžiojus, iš jos galima sužinoti ir apie žemaičių būdo bruožus: nekalbumą, neskubėjimą atsiverti svetimiems, pamaldumą, taip pat apie nešiosenos ypatumus – garsiąsias žemaičių moterų skaras, folklorinės tradicijos savitumus – linksmiau negu kituose regionuose švenčiamas Užgavėnės.

XX a. pabaigoje Lietuvą išraižęs interneto tinklas ir jame skelbiama informacija labai greitai keitėsi. Iš pradžių buvusi oficiali, ji vis labiau asmeniškėjo, skleidėsi į visuomenės gyvenimo paraštes ir žmogaus sielos užkaborius. Prisijungimas prie tinklo leido, įsitaisius prie kompiuterio, virtualiai nukeliauti ten, kur niekada gal ir nenukeliautum, bei pamatyti tai, ko gal ir nepamatytum. Netikėtus, neįprastus ir necenzūruotus vaizdus pristatančios interneto svetainės pavyzdžiu galėtų būti fotografo Mindaugo Kavaliausko ir sociologės Kristinos Juraitės sukurtas

„Kražių portretas“ (www.mikas.lt). Šioje svetainėje iš tikroviškų fragmentų dėliojamas nepagražintas šiuolaikinio provincijos gyvenimo vaizdas. Štai kaip autorių sutikti pašnekovai kalba apie nedaug pajamų teikiančią pagrindinį savo pragyvenimo šaltinį:

„Piens yr pagrinds.“ (Vitalijus)

„Dvidešimt centų už pieną. Kas yra – ubagystė... Tris karves laikom. Dabar, pavyzdžiui, trijų karvių dienos piens – tik Klaipėdos duonos kepaliuką nusiperku: trys dvidešimt. <...> Iš karvės papo gyvenam – nieko nesugalvojam. Kiek Jūs už vandenį mokat Kaune, penkiasdešimt centų? O tą karvukę reik pagirdyti, reik pašerti. Vanduo brangiau kainuoja nei tas piens.“ (Alvydas)

„Aš pati karvės nemelžiu. Yra įdomesnių dalykų. Gaunu pensiją, ateina moteris triskart per dieną, pamelžia. Moku 100 litų per mėnesį.“ (Elytė)

Ne vien folklorinė tradicija, jos kaita, bet ir bendresni kaimuose ir miesteliuose vykstantys socialiniai pokyčiai atspindimi taip pat ir Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto ekspedicijas pristatančiuose interneto www.lli.lt/taut.htm puslapiuose. 2004–2005 m. tautosakininkų sukurtose Salantų ir Žarėnų ekspedicijų apžvalgose taip pat stengiamasi pateikti kuo daugiau autentiškų kadru, aprašyti kaimo aplinkoje patirtus asmeninius išpūdžius. Žemaitijoje vis dar galima pamatyti pakelėse stovinčių medinių koplytėlių ir kryžių, išgirsti ir apie Užgavėnių linksmybes, tačiau akivaizdu, kad šie tradiciniai regiono simboliai pamažu praranda savo prasmę, juos keičia kiti – šiuolaikiniai simboliai.

Verta pasidomėti žemaičių jaunimui skirtu elektroniniu žurnalu „Meška“ (<http://perkunas.vtu/meska>), kurio straipsniai parašyti žemaitiškai, o redakcija įsikūrusi Vėlniū (t. y. Vilniuje). Šiame leidinyje siekiama supažindinti skaitytojus su įvairiais žmonėmis ir požiūriais, paskelbti laisvai išsakytų minčių, literatūrinės kūrybos, *puortėgrapėjų* (nuotraukų), nemaža dėmesio skiriama Žemaitijoje gyvuojančioms subkultūroms. Panaršę po „Meškos“ puslapius, pastebėsime, kad Žemaitijos regione populiarius baikerių judėjimas:

Kou jau kou, bet baikerės Žemaitėjės nenostebinsi. Tėp ėr dieltuo, ka če baikeriu ėr ne vėins ėr ne do. Tik prasėded baikeriu sezuons (vielĭbs pavasaris – vasara), baikerė ėšlend ėš garažu so soremontoutās motuociklās ėr lėdas i keli. Važevėms motuociklo (ĭpatingā sava soremontouto a sorinkto) baikeriou ėr so niekou nepalĭgėnams „kaifs“. Vėins ėš anū saka: „Vėsa žėima renko motuocikla, vasara ėšvažiouno – jautous kāp dongou.“ <...>

Net kelė žemaitiu baikeriu klubā ėr sosėkūrė, sava klubus tor Šiauliū, Klaipiedas baikerė. Ož vės žemaitėškās ėr klubs, jungontis Mažeikiu, Telšiū, Rėitava baikerius. Ožrašos „Samogitian“ oždedams kuožnam kluba nariou ont baikerėškas uodėnės striukės nogaras. Tou varda Žemaitėjės baikerė tor irašė sava kluba vielevuo. Bet nemaža dalės Lietovuos ėr Žemaitėjės baikeriu apskrėtā juokėms klubams neprėklausa, nes anėi ož vės daugiau miegst važėnietėis vėinė patis (Puocātė 2002a).

Motuociklā – tėkrā vĭrėšks pasaulis. Bet vėina tuoki ėr, katra apžergosi motuocikla, skersā ėšėlgā raĭza Žemaitėjės žemė. Tik ožsėmink aple žemaitė baikerė – vėsė žėnuos, ka ta ėr Nėjuolė ėš Plungės. Bet ni ana pati savės, ni kėtė anuos par daug tonkė vardo nevadėn. Vėsėms ana – Ragana. <...>

http://samogitia.mch.mii.lt/KULTURA/Samogitia_laikr_2005_geguzis.htm

Rasti diel tuo, ka ana pati muotuocikla ož ragū notviersi poikiausė sovalda, vuo rasti dieltuo, ka pati sava raganas šlouta – muotuocikla – sosėremontoun, vėsė baikerė Ragana gerb. <...> (Puocātė 2002b).

Tai, kad apie subkultūrinį gyvenimą galima sužinoti būtent internete, yra labai ti-piška. Pasak etnologės Egidijos Ramanauskaitės, subkultūrinėms bendrijoms būdingas eksperimentinis kultūrinės aplinkos konstravimo pobūdis: kūrybiškumas, žaidybiškumas, kultūrinės erdvės estetizavimas ir mitologizavimas. „Toks gyvenamosios aplinkos modeliavimo pobūdis leidžia subkultūros „gyvenamąjį pasaulį“ simboliškai prilyginti „virtualiai tikrovei“. Žaidžiant skirtingomis kultūrinėmis tradicijomis, išnyksta „linijinis“ tradicijos perėmimas ir ji suvokiama kaip žmonių veiklos ir kūrybos sfera, kurioje egzistuoja įvairios patirtys“ (Ramanauskaitė 2004 : 257).

Nors alternatyvių jaunimo grupių gyvenimo būdas, apranga, stilius kuriami tam, kad atskirtų juos nuo kitų visuomenės sluoksnių, jų sukurtas įvaizdis dažnai pasigaunamas tai grupei visai nepriklausančių žmonių ir imituojamas, perkuriamas, tirazuojamas, parodijuojamas. Pavyzdžiui, kietų vaikinių iš provincijos įvaizdis buvo naudojamas mobiliojo ryšio kortelės „Ežys“ reklamoje (www.ezys.lt): pirk „Ežio“ kortelę ir būk toks pat, kaip sportiškai atrodantys, šiaurietišku slengu kalbantys Kęsts ir Vyts! Nors šie daug kam pažįstami reklamos herojai nėra tikri žemaičiai (su jais tapatintis galėtų ir šiaurės Aukštaitijos atstovai), jie turi nemažai žemaitiškų bruožų.

Kiekvienas, panaršęs po žemaitišką internetą, pastebės jame reklamuojamą modernizuoto žemaičių folkloro kompaktinę plokštelę „A mon sakā“, kurią 2005 m. išleido žemaičių akademinio jaunimo folkloro ansamblis „Virvytė“ (vadovė Loreta Sungailienė). Apie šią plokštelę galima pasiskaityti net trimis kalbomis: *žemaitėškā, lietuvėškā, angliškā*. Gimtąja tarpe parašytoje prakalboje sakoma:

Žemaitėje prasideda mūsų širdies, mūsų minties – nieko anksčiau nesėbėjęs. Kas pasaulie be-sėkeistom, kuokės naujuovės beatsėrastom, žemaitis kaip bova, tepė būs... (Virvītė 2005).

Folkloro ansamblis modernizavo savo krašto dainas nuosaukiai, jautriai, tačiau nebijodamas pasidairyti už Žemaitijos ribų. Dažniausiai sodriam žemaitiškam dainavimui pritaria kantri muzikos ansamblis: gitaros, smuikas, lūpinė armonikėlė. Toks pritarimas nėra netikėtas, jis atspindi Žemaitijos miesteliuose vykstančių kantri, roko ir bliuzo festivalių dvasią, taip pat ir šiuolaikinio jaunimo mėgstamą dainavimą su gitara. Labiau netikėtas žemaitiškoms dainoms pritaikytas afrikietiško stiliaus pritarimas: būgnų ir ksilofonų ritmai bei australietiško trimito *didgeridoo* garsai. Šie garsai greičiausiai atspindi ansamblio dalyvių muzikinių kelionių išpūdžius ir savitai praturtina autentišką tradiciją.

Tiek cituotieji prakalbos žodžiai, tiek pats modernizuoto folkloro projektas taktaliai atspindi Vilniuje gyvenančių žemaičių savimonę. Dažnas žemaitis sostinėje užima aukštas pareigas, moka kelias užsienio kalbas, siekia tarptautinės karjeros, tačiau nėra praradęs ir žemaitišką tapatybę. Jam tebėra svarbi žemaitiška kilmė, tebetraukia ir gimtosios vietos. Tačiau mažuose miesteliuose ryšį su gimtuoju regionu palaikyti padeda bendruomenė, o sostinėje viską lemia individualus žmogaus apsisprendimas. Autorės nuomone, jam apibrėžti labiau tinka ne terminas „tapatybė“, bet „savimonė“, nes svarbu ne su kuo žmogus save tapatina, bet kaip save suvokia. Jeigu žmogus įsivaizduoja save esant ne tik vilniečiu, lietuviu, bet ir žemaičiu, tai Žemaitija tikrai gyvuoja jo širdyje, jo mintyse, o žemaitiška savimonė yra labai svarbi jo asmenybės dalis.

XX a. antrojoje pusėje į Vilnių suvažiavus visų Lietuvos regionų atstovams, čia vyko regioninių kultūrų sąveika, jų konsolidacija, taip pat buvo kuriama nauja miestietiška kultūra. Sostinėje įsitvirtinę žemaičiai ženkliai prisidėjo prie šios kultūros kūrimo, todėl Vilniuje jie yra savi, ir sostinės kultūra jiems turėtų būti sava. Autorės įsitikinimu, sudėtinga šiuolaikinio žemaičio savimonė nėra koks nors naujas reiškinys, panašiai jautėsi iš Lietuvos kilę, bet lenkiškoje aplinkoje gyvenę Dviejų Tautų Respublikos piliečiai, lenkiškai rašę, bet lietuviškai laikę žymūs rašytojai. Taip ir šių dienų išeiviai iš Žemaitijos, nors ir nemokantys žemaičių tarmės ir nesusiję su regionine kultūra, tebesijaučia esą žemaičiai. Jų žemaitiškumas giliai glūdintis, sunkiai paaiškinamas, bet neprarastas.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

- Nikžentaitis Alvydas 1998. *Žemaitija, Žemaičių žemė*, 1998, Nr. 1, p. 3.
- Puocātė Audruonė 2002a. Undergrounds. Baikerė, *Meška*, rodou, [interaktyvus], prieiga per internetą: <<http://perkunas.vtu.lt/meska/archyvai/2/UNDERGROUNDS.htm>>
- Puocātė Audruonė 2002b. Žemaitėjęs raganas, *Meška*, rodou, [interaktyvus], prieiga per internetą: <<http://perkunas.vtu.lt/meska/archyvai/3/RAGANA.htm>>
- Ramanauskaitė Egidija 2004. *Subkultūra. Fenomenas ir modernumas: XX a. pabaigos Lietuvos subkultūrinių bendrijų tyrinėjimai*, Kaunas.
- Savukynas Virginijus 1999. Lietuviško interneto kontūrai, *Šiaurės Atėnai*, Nr. 36 (477), p. 3, Nr. 37 (478), p. 3, 6, Nr. 38 (497), p. 11.
- Virvītė 2005. *A mon sakā?: Modernizuoto žemaičių folkloro projektas*, sudarytojai Loretta Sungailienė ir Vaidas Lengvinas, Akademinio žemaičių jaunimo korporacija „Samogitia“, 14 dainų.

SEARCHING FOR SAMOGITIAN IDENTITY ON INTERNET

AUSTĖ NAKIENĖ

Summary

The Lithuanian regions are rather different. One could notice many differences between Western Lithuania, called Žemaitija (in the medieval chronicles referred to as Samogitia), and Eastern Lithuania, called Aukštaitija.

People from Western Lithuania taking up various positions in the Lithuanian capital try not to lose their roots. They founded the Society of Samogitian Culture, publish a journal, organize various events, sing Samogitian songs, etc. The Samogitians behave as if they were another national minority beside Polish, Russian and other minorities settled in Vilnius. The community of Samogitian ancestry (mostly consisting of educated people) is very interested in cultural heritage of their native region. One could find numerous historical and ethnological data presented on their homepage www.samogitia.mch.mii.lt and on other official and personal homepages.

It could be said that the Samogitian wish to immortalize their ancient culture on internet is similar to the scientists' attempts at creating a virtual archive or a library; it reflects the creative tendencies of the information community.

Straipsnis parašytas vykdant Lietuvos valstybinio mokslo ir studijų fondo remiamą tarpinstitucinę mokslo programą „Regioniniai folkloro ir tarmių tyrimai: Vakarų Lietuva“ (2003–2006).